

Przedawnienie roszczeń majątkowych i terminy zawite w okresie po ogłoszeniu stanu epidemii związanej z Covid-19

► prof. dr hab. **Jacek Gołaczyński**¹

W okresie po wprowadzeniu stanu zagrożenia epidemiologicznego, a następnie stanu epidemii związanego z rozprzestrzenianiem się wirusa Covid-19, szereg czynności prawnych nie może być dokonana lub istnieją obiektywne przeszkody utrudniające ich dokonanie. Ustawa z 31.3.2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw² zawiera pewne regulacje, które odnoszą się do dawności, czyli zarówno przedawnienia roszczeń majątkowych, jak i upływu terminów zawitych. Pomimo, że projekt rządowy³ zawierał wyraźnie odniesienie do przedawnienia w prawie cywilnym, na etapie prac parlamentarnych, w drodze autopoprawki rządu wykreślono z projektu przepisu art. 15zrrz ust. 1 odniesienie się do przedawnienia wynikającego z prawa cywilnego, pozostawiając jedynie odniesienie do przedawnienia przewidzianego przepisami prawa administracyjnego. Pojawiły się już komentarze, że zmiana ta mogła wynikać z uznania, że przepis art. 121 pkt 4 KC, który przewiduje zawieszenie postępowania wskutek działania siły wyższej, jest wystarczający dla obecnej sytuacji, ale jeżeli taki był zamiar rządu, to nie zmieniono dalszych przepisów art. 15zrrz, które wyraźnie odnoszą się do instytucji cywilnoprawnych.

Podstawy i skutki zawieszenia biegu przedawnienia w KC

Czy zatem przepis art. 121 pkt 4 KC w wystarczający sposób zabezpiecza interesy stron czynności prawnych z zakresu prawa cywilnego przed skutkami niemożności działania w okresie, po ogłoszeniu stanu epidemii? Przepis art. 121 KC zawiera podstawy zawieszenia biegu przedawnienia, stanowiąc, że bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu:

- 1) co do roszczeń, które przysługują dzieciom przeciwko rodzicom – przez czas trwania władzy rodzicielskiej;
- 2) co do roszczeń, które przysługują osobom niemającym pełnej zdolności do czynności prawnych przeciwko osobom sprawującym opiekę lub kuratelę – przez czas sprawowania przez te osoby opieki lub kurateli;
- 3) co do roszczeń, które przysługują jednemu z małżonków przeciwko drugiemu – przez czas trwania małżeństwa;
- 4) co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpatrywania spraw danego rodzaju – przez czas trwania przeszkody.

Przepis art. 121 KC reguluje pierwszą z trzech instytucji wpływających na bieg przedawnienia *ex lege*. Ze względów celowościowych, chodzi w tym przepisie o zabezpieczenie interesów podmiotów, które nie mogą dochodzić swych roszczeń w określonej sytuacji, np. z powodu więzów rodzinnych, ze względu na trwałość małżeństwa oraz także założenia związane z koniecznością ochrony podmiotów, które z powodów nadzwyczajnych nie mogą dochodzić przysługujących im roszczeń⁴.

Skutki zawieszenia biegu przedawnienia mogą być różne w odniesieniu do roszczeń, dla których bieg przedawnienia się jeszcze nie rozpoczął oraz dla roszczeń, dla których bieg terminu przedawnienia się już rozpoczął⁵. W tym pierwszym przypadku, przedawnienie rozpoczyna swój bieg dopiero w chwili ustania przyczyny powodującej zawieszenie postępowania. W drugim przypadku termin przedawnienia, który rozpoczął swój bieg, ulega zawieszeniu (nie biegnie), do chwili ustania przyczyny, a następnie jego bieg jest kontynuowany, z uwzględnieniem okresu przedawnienia, który już upłynął do chwili zawieszenia⁶.

Zawieszenie biegu terminu przedawnienia z powodu **siły wyższej** zostało uregulowane w art. 121 pkt 4 KC. Ustawodawca nie wyjaśnia, nawet przykładowo, jakie okoliczności można zakwalifikować jako siłę wyższą. Przypomnieć należy, że art. 357¹ KC reguluje w prawie zobowiązań tzw. klauzulę *rebus sic stantibus*, pozwalającą na zmianę zawartej umowy, a nawet jej rozwiązanie, jeżeli po powstaniu zobowiązania nastąpiła nadzwyczajna zmiana stosunków. Pierwowzorem dla tego przepisu w Kodeksie cywilnym był art. 269 Kodeksu zobowiązań z 1935 r.⁷, który wprost, choć przykładowo, odwoływał się do takich nadzwyczajnych wypadków jak wojna, nieurodzaj. Przyjmuje się w doktrynie, że obecnie pojęcie siły wyższej powinno być rozumiane obiektywnie i obejmuje swoim zakresem jedynie takie zdarzenia, które mają charakter nadzwyczajny i zewnętrzny w odniesieniu do podmiotu uprawnionego, których skutki nie są możliwe do

¹ Autor jest profesorem na Uniwersytecie Wrocławskim, sędzią Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu; ORCID: 0000-0002-3295-7099.

² Dz.U. poz. 568; dalej jako: ZmCovidU.

³ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, druk nr 229, 229-A Sejmu IX kadencji, dostępny na: www.sejm.gov.pl.

⁴ S. Rudnicki, R. Trzaskowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Księga I. Część ogólna, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2014, s. 828.

⁵ A. Jedliński [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. T. I, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012, s. 750.

⁶ M. Mataczyński, M. Saczywko [w:] Kodeks cywilny. T. I. Komentarz, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2016, s. 750.

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań, Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.

przewidzenia lub przynajmniej nie można im zapobiec⁸. Nie każde jednak zdarzenie, które obiektywnie możemy uznać za siłę wyższą, może wywołać zawieszenie postępowania, ale jedynie takie, które uniemożliwi formalne dochodzenie roszczeń przez uprawnionego. Podkreśla się, że strony nie mogą w drodze umowy ustalić, jakie zdarzenie będzie miało charakter siły wyższej⁹. Za siłę wyższą rozumie się zwykle zdarzenia o charakterze naturalnym (*vis naturalis*), czyli klęski żywiołowe, powodzie, trzęsienia ziemi, huragany oraz zdarzenia zależne od ludzi związane z użyciem siły (*vis armata*), np. wojny, stanu wojennego, zamieszek itd. Natomiast w orzecznictwie budzi wątpliwości możliwość stosowania art. 121 pkt 4 KC do roszczeń, których dochodzenie było niemożliwe w związku z sytuacją polityczną Polski w latach 1944–1989, w szczególności z brakiem dostatecznej ochrony sądowej dla ochrony praw podmiotowych jednostki, w związku z odgórnymi narzuconymi i przyjętymi przez władze państwowe założeniami ekonomicznymi¹⁰. Za siłę wyższą przyjmuje się wprowadzenie w 1981 r. stanu wojennego, który uniemożliwił uprawnionemu dochodzenie swoich roszczeń. W **uchwale SN z 10.3.1992 r.**¹¹ Sąd ten stwierdził, że ogłoszenie stanu wojennego uniemożliwiło uprawnionemu powrót do kraju i dochodzenie swoich praw przed sądem. Ostatnio jednak zaczęło dominować nieco inne stanowisko, a mianowicie, że samo ukształtowanie ustroju społeczno-politycznego państwa polskiego jako ustroju socjalistycznego, w którym państwo nie uznawało wielu podstawowych praw i wolności obywatelskich nie może być uważane za siłę wyższą w rozumieniu art. 121 pkt 4 KC. Aby zatem uzyskać skutek w postaci zawieszenia biegu przedawnienia roszczenia z powodu siły wyższej konieczne jest powołanie się na konkretne działanie państwa, które uniemożliwia lub znacznie utrudnia realizację praw podmiotowych jednostki¹².

Możliwość uznania wprowadzenia stanu epidemii za sytuację kwalifikowaną jako siłę wyższą w rozumieniu art. 121 pkt 4 KC

Przenosząc te rozważania na grunt aktualnej sytuacji w kraju, **po wprowadzeniu stanu epidemii**, na podstawie którego zarządzono liczne ograniczenia związane

z normalnym funkcjonowaniem instytucji państwowych, sądów, prowadzenia działalności gospodarczej wytwórczej i usług, ograniczeń w funkcjonowaniu operatora pocztowego, którym obecnie w relacjach – strona postępowania i sąd – jest wyłącznie Poczta Polska, niemożności poruszania się obywateli, utrudnionego dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej świadczonej przez adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych, należy się zastanowić, **czy nie zachodzi już obecnie sytuacja kwalifikowana jako siła wyższa w rozumieniu art. 121 pkt 4 KC**. Jak wyżej wskazano, siła wyższa może być wywołana przez zdarzenia naturalne (*vis naturalis*), i tak jest w obecnej sytuacji, w której w wyniku światowej pandemii koronawirusa (Covid-19) doszło do masowego zarażenia w wielu krajach na świecie, w tym i w Polsce, około 800 000 osób (i liczba ta stale rośnie) oraz licznych zgonów wywołanych przez ten wirus.

Zastosowanie zatem tego przepisu może wynikać z wprowadzonych regulacji ustawowych, czy rozporządzeń wykonawczych Prezesa Rady Ministrów, Ministra Zdrowia itd., ograniczających czasowo działalność instytucji państwowych oraz aktywności zawodowe obywateli i przedsiębiorców, oraz z powodu potencjalnego zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi, którzy w obawie przed zarażeniem nie chcą obecnie realizować swoich praw podmiotowych.

1) Ograniczona działalność sądów

W pierwszym przypadku chodzi głównie o działalność sądów, a mianowicie, czy uprawniony może bez przeszkód skorzystać z ochrony sądowej w okresie po ogłoszeniu stanu epidemii. W sytuacji, gdy sąd został poddany obowiązkowej kwarantannie (jak w Sądzie Rejonowym w Katowicach), sąd ten zaprzestał działalności, wszystkie osoby w nim zatrudnione, czyli sędziowie, sekretarze sądowi, asystenci, administracja ma obowiązek przebywać na czternastodniowej kwarantannie. Aby zapobiec takiej sytuacji, gdy sądy „dotknięte” wprost koronawirusem nie będą mogły działać, ustawodawca w ustawie z 2.3.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹³ w art. 14a ust. 1 określił, że w przypadku całkowitego zaprzestania czynności przez sąd powszechny lub wojskowy z powodu COVID-19 prezes sądu apelacyjnego, a w stosunku do wojskowych sądów garnizonowych prezes wojskowego sądu okręgowego może wyznaczyć inny sąd równorzędny, położony na obszarze tej samej apelacji, **jako właściwy do rozpoznawania spraw pilnych należących do właściwości sądu**, który zaprzestał czynności – mając na względzie zapewnienie prawa do sądu oraz warunki organizacyjne sądów. Wyznaczenia dokonuje się na czas oznaczony, wynikający z przewidywanego okresu zaprzestania czynności. Ustęp 2 tego przepisu stanowi, że w przypadku całkowitego zaprzestania czynności przez wszystkie sądy powszechne lub wojskowe na obszarze apelacji z powodu COVID-19 Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego na wniosek prezesa sądu apela-

⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] M. Pyziak-Szafnicka, P. Kieżak, Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2014, s. 1205 i n.; M. Mataczyński, M. Saczywko [w:] Komentarz... T. I, pod red. M. Gutowskiego, op. cit., s. 751.

⁹ B. Kordasiewicz [w:] System Prawa Prywatnego. T. 2. Prawo cywilne – część ogólna, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2008, s. 630 i n.

¹⁰ M. Mataczyński, M. Saczywko [w:] Komentarz. T. I, pod red. M. Gutowskiego, op. cit., s. 751; zob. także uchwała SN z 11.10.1996 r., III CZP 76/96, OSNC Nr 2/1997, poz. 16. Uznano za siłę wyższą zdarzenie, takiej jak wprowadzenie stanu wojennego, który uniemożliwił uprawnionemu do dochodzenia roszczeń powrót do kraju i dochodzenie roszczenia przed sądem polskim.

¹¹ III CZP 10/92, OSP Nr 2/1993, poz. 30; zob. też wyrok SN z 13.3.2002 r., IV KKN 1697/00, Legalis.

¹² P. Machnikowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2019, s. 285 i n.; wyrok SN z 16.9.2011 r., IV CSK 77/11, Legalis.

¹³ Dz.U. poz. 374 ze zm.; dalej jako: CovidU.